Анатолій А. Вдовічен, Андрій В. Круглянко

ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано основні передумови формування регіональної політики країн-членів Європейського Союзу. Проведено аналіз становлення регіональної політики Європейського Союзу за період його існування. Визначено головні перешкоди та проблеми диференціації регіонів у країнах-членах Європейського Союзу, а також ключові пріоритети у подоланні диспропорцій розвитку цих регіонів. Проведено паралелі з аналогічними перешкодами та проблемами розвитку регіонів України. Обґрунтовано ті елементи та механізми, які доцільно застосувати у вітчизняній регіональній політиці.

Ключові слова: *диспропорційний розвиток регіонів; регіональний розвиток; політика ЄС.*
Рис. 2. Табл. 1. Літ. 21.

Анатолий А. Вдовичен, Андрей В. Круглянко

ДИСПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТЬ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ: ЕВРОПЕЙСКИЙ ОПЫТ И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В УКРАИНЕ

В статье обоснованы основные предпосылки формирования региональной политики стран-членов Европейского Союза. Проведен анализ становления региональной политики Европейского Союза за период его существования. Определены основные преграды и проблемы дифференциации регионов в странах-членах Европейского Союза, а также ключевые приоритеты в преодолении диспропорций развития этих регионов. Проведены параллели с аналогичными преградами и проблемами развития регионов Украины. Обоснованы те элементы и механизмы, которые целесообразно использовать в отечественной региональной политике.

Ключевые слова: *диспропорциональное развитие регионов; региональное развитие; политика ЕС.*

Anatolii A. Vdovichen[1], Andriy V. Kruhlyanko[2]

DISPROPORTIONS IN REGIONAL DEVELOPMENT: EUROPEAN EXPERIENCE AND ITS APPLICATION IN UKRAINE

The research grounds the key preconditions for the European Union member states regional policy formation. The genesis of regional policy of the European Union for the period of its existence has been analyzed. Major barriers and problems of regions' differentiation within the EU member states are defined. The key priorities in overcoming the disproportions in these regions development are identified. The correlation with the similar barriers and problems in Ukraine's regions development are determined. Elements and mechanisms to be used in domestic regional policy are substantiated.

Keywords: *disbalanced regions' development; regional development; EU policy.*

Постановка проблеми. Україна знаходиться на етапі корінного перелому її подальшої долі. Події та процеси, що відбуваються сьогодні, зумовлені суб'єктивними та об'єктивними причинами досить тривалої дії. Ключовими аспектами як соціальної, політичної, демографічної, так і економічної площини її розвитку були і залишаються питання диспропорційності терито-

[1] Chernivtsi Trade and Economics Institute of Kyiv National Trade and Economics University, Ukraine.
[2] Chernivtsi Trade and Economics Institute of Kyiv National Trade and Economics University, Ukraine.

© Анатолій А. Вдовічен, Андрій В. Круглянко, 2015

ріального розвитку країни, що призвело до невтішних результатів та подій, які ми спостерігаємо сьогодні.

Вирішення проблеми диспропорцій розвитку регіонів країни потенційно матиме синергічний ефект. Дія цього ефекту поширіться практично на всі сторони життя країни і суспільства, визначить умови для сталого соціально-економічного розвитку, а також розвитку людського та суспільного.

Тому постає проблема пошуку шляхів та механізмів забезпечення збалансованості розвитку територій, нарощування та розкриття їх потенціалу і створення умов для його постійного розширеного якісного відтворення.

Важливим аспектом у цьому пошуку стає вивчення успішного досвіду країн Європейського Союзу як моделі збалансованого розвитку досить диференційованих територій та цілих країн, як зразку повноцінного використання потенціалу даних країн та територій і створення ефективного соціально-економічного та ресурсного середовищ для практичної реалізації концепції сталого розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика диспропорційності розвитку країн та окремих територій не є новою у світовій науці. Дану проблему вивчали такі науковці, як: Т. Артьомова [13], З. Варналій [10], В. Воронін [2], В. Геєць [13], Н. Гоффе [1], М. Долішній [3], Я. Жаліло [2], С.Злупко [3], С. Мочерний [4], А. Кузнєцов [6], О. Луцків [7], О. Пирог [8], С. Романюк [11], В. Сорокін [12], А. Чухно [16], Л. Шинкарук [13], І. Школа [14] та інші.

Вищезазначені праці торкаються питань загальних правил, принципів, механізмів функціонування та розвитку економічних процесів зокрема та цілих територій як в еволюційному контексті, так і в умовах глобалізаційних змін та трансформації світової економіки останніх десятиліть. Акценти розставлено на вивченні процесів формування глобального світового ринку, глобального маркетингового середовища, міжрегіональної та міждержавної інтеграції, що базується на суспільно-політичних, економіко-ресурсних та інших вузькоспеціалізованих засадах.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Однак, залишається не повною мірою дослідженим потенціал європейського інтеграційного досвіду в частині його застосування для подолання диспропорційності розвитку регіонів України в контексті останніх інтеграційних процесів, що відбуваються в нашій країні, яка остаточно визначилася щодо європейського вектору свого подальшого розвитку.

Дана проблема зумовила формулювання **мети дослідження**, а саме: пошук та визначення шляхів, інструментів та механізмів подолання диспропорційності розвитку регіонів України на основі використання успішного досвіду країн Європейського Союзу.

Основні результати дослідження. Вивчення досвіду формування та реалізації регіональної структурної політики ЄС є важливим для України, оскільки концепції та конкретні механізми політики вирівнювання розвитку країн-членів ЄС добре розроблено й відпрацьовано, а їх запровадження в ряді країн-членів ЄС із порівняно невисокими рівнями економічного розвитку має суттєві позитивні результати щодо підвищення економічного розвитку цих країн.

Ми вважаємо, що територіально-економічні диспропорції країн Західної Європи слід розглядати в двох аспектах: по-перше, з точки зору різниці в розвитку окремих країн-учасниць ЄС, по-друге – в рамках економіки кожної країни (в розрізі регіонів).

Звертаючи погляд на історичне формування ЄС, слід відзначити, що найнижча диференціація територіальної економічної структури в ЄС спостерігалася в той час, коли до нього входило лише 6 держав – це була найбільш розвинена частина Західної Європи («індустріальний локомотив старого світу»). Потім до членів спільноти були прийняті Ірландія та інші країни (Греція, Іспанія, Португалія тощо), які значно відрізнялися і відрізняються за рівнем економічного розвитку від початкових членів, і це стало першою перешкодою, яка ще більше загострилася сьогодні [9].

Як зазначалося вище, друга регіональна проблема ЄС – це економічно слабкі території і масштаб диспропорцій у межах національних господарств, що більш чутливо для країн з великими територіями (їх часто називають відсталими зонами, «зонами лиха», депресивними територіями, дотаційними регіонами тощо).

Регіональна політика країн-членів ЄС є одним з найважливіших інструментів досягнення оптимального співвідношення між господарською ефективністю та соціальною справедливістю, економічною доцільністю й соціальним вирівнюванням, інтенсивними та екстенсивними факторами економічного зростання [1; 7]. Крім того, регіональна політика країн-членів ЄС – один із досить ефективних засобів досягнення узгодження інтересів та повноважень органів влади на різних ієрархічних рівнях управління.

Інструментом виміру територіальних диспропорцій в ЄС є диференціація суспільно-економічних показників та співвідношення між національними та середніми показниками для всього співтовариства. Якщо прийняти національний дохід в перерахунку на одного жителя за головний критерій оцінки рівня розвитку, то територіальні диспропорції набувають рельєфного характеру. Наприклад, в 1970 р. в 4 країнах Європейського співтовариства національний дохід на одного мешканця був нижче середнього по ЄС: Голландія (-3%), Велика Британія (-2%), Італія (-31%) та Ірландія (-46%). В інших країнах «дев'ятки» показники національного доходу були вище середнього, найвищим він був у Данії (28%) і ФРН (23%). Через 10 років регіональний розподіл в ЄС суттєво змінилася. До країн, національний дохід яких в перерахунку на одного мешканця був вище середнього, приєдналися Голландія, а до країн з нижчим розвитком – Греція, яка займає останнє місце (41% від середнього доходу ЄС). Італія та Ірландія в регіональній системі країн ЄС залишилися на своїх місцях, зберігши розрив від середнього рівня по співтовариству. Проте значно поліпшила своє економічне становище Велика Британія, досягнувши в національному доході на одного жителя рівня 99% від середнього національного доходу по ЄС [9].

Справедливо буде зазначити, що територіальні диспропорції історично були властиві практично всім країнам світу – США, Канаді (занепад районів ранньої колонізації з традиційними галузями промисловості), Японії, Росії тощо [12].

Структура зайнятості у 3 основних секторах (промисловість, сільське господарство, сфера обслуговування) в ЄС високо диференційована. На початок 1990-х рр. найнижчою зайнятістю в сільському господарстві характеризувалися Велика Британія – близько 3%, Греція – 13,2%, Португалія – 12,3%, Іспанія – 11,8% (зокрема, південно-східний регіон країни – 24,8%). Найвищий показник зайнятості в сільському господарстві мала Італія – 11%, що було обумовлено збереженням переважаючого значення південних регіонів країни, де сільське господарство працевлаштовує до чверті працюючого населення [9].

Міжрегіональні відмінності в рівні економічного розвитку ускладнюються різною глибиною соціальних проблем. Однією з найважливіших проблем протягом останніх років в ЄС є безробіття, високий рівень якого не тільки зберігається, а й зростає. Рівень безробіття в 27 країнах ЄС у вересні 2010 р. склав 9,6% проти 9,3% у вересні 2009 р. У той же час ситуація з безробіттім в різних країнах ЄС не є однаковою. За даними Євростату, в 2010 р. максимальний рівень безробіття спостерігався в Іспанії (20,8%), Латвії (19,4%), Естонії (18,6%) і Литві (18,2%), найнижчі показники безробіття були зареєстровані в Нідерландах (4,4%) та Австрії (4,5%) [15].

У Німеччині та Італії міжрегіональні контрасти за рівнем безробіття зводять нанівець позитивний ефект від вирівнювання економічного розвитку. Так, на півдні Західної Німеччини, у федеральних землях Баден-Вюртемберг і Баварія, рівень безробіття сягає 7%, тоді як у всіх східнонімецьких землях він стабільно перевищує 14% (Берлін – 14,6%; Бранденбург – 15,1%) [15].

Причини територіальних диспропорцій різні. Можна виділити кілька головних факторів, що обумовлюють розвиток регіонів: природні умови, ресурси і якість робочої сили, рівень розвитку інфраструктури, ринкові фактори, технічний прогрес і структурні зміни, політичні чинники та ін.

Виникненню регіональних проблем сприяли розвиток промисловості і прискорення темпу економічного зростання. На ранній фазі індустріалізації вирішальне значення для формування територіальної економічної структури мали так звані традиційні фактори: природні умови, ресурси робочої сили і відстані до ринків збуту. Розміщення промислових підприємств у районах, що мають сприятливі умови, зміцнювало їх економічну позицію шляхом розвитку супутніх галузей (виробничої та соціальної інфраструктури). Це явище отримало назву кумулятивного розвитку. Розвиток промисловості супроводжувався урбанізацією й утворенням центрів інтенсивного розвитку навколо великих міст. Вирішальне значення для територіальної економічної структури мала урбанізація. У Західній Європі за величиною і силою впливу виділяються дві агломерації: лондонська і паризька. Концентрація виробничої діяльності і послуг навколо регіонів Лондона і Парижа скоротила можливості розвитку інших територій Франції і Великої Британії. У Центральній Європі аналогічна ситуація склалася навколо Будапешту в Угорщині.

На сучасному етапі вирішальне значення для територіальної зміни в економіці мають технічний прогрес і структурні перетворення, в результаті яких ряд галузей промисловості втрачає колишнє значення. До них належать галузі: швейна, текстильна, взуттєва, металургійна, видобувна, кораблебудівна, а останнім часом і автомобільна. Це так звані традиційні галузі.

Зниження виробництва і зайнятості в галузях швейної, текстильної і шкіряно-взуттєвої промисловостей відбувається з двох причин: перша – це падіння значення традиційних галузей на користь більш сучасних, друга – загострення конкуренції. Країни Далекого Сходу, Туреччина тощо наповнюють світовий ринок дешевшими товарами.

Структурні зміни стали причиною регресивних змін в тих регіонах, у яких в минулому відбувалася концентрація традиційних галузей промисловості. Найбільш виразно ця проблема проявилась у Великій Британії, Франції, ФРН, країнах Бенілюкса [9].

Слід відзначити, що ще більшою мірою згладжування міжрегіональних диспропорцій в ЄС залежить від активності в сфері НДДКР. Ані поточна підтримка відстаючих територій, ані навіть створення спільного сприятливого інвестиційного клімату для підприємств (найчастіше мають середню або низьку наукоємність) не дає сталого скорочення розриву в рівні регіонального розвитку. Ліквідувати в перспективі прірву між провідними економічними центрами ЄС і периферійними або депресивними територіями можна лише одним шляхом – створюючи можливості для нарощування в регіонах власного потенціалу інноваційного розвитку.

У цілому, на НДДКР в ЄС-27 щорічно витрачається понад 200 млрд євро, або 1,83% ВВП, причому більше 3/5 цієї суми забезпечує підприємницький сектор. При цьому, витрати розподіляються вкрай нерівномірно, далеко не завжди частка витрат на дослідження і розробки залежить від загального рівня економічного розвитку регіону [6; 18].

Так, наприклад, за кількістю людських ресурсів в галузі науки та техніки в середньому по Німеччині зайнято 20806 тис. осіб, проте найбільша кількість зайнятих знаходяться в розвинутих регіонах: Баварія (3285 тис. осіб), Баден-Вюртемберг (2835 тис. осіб), Нижня Саксонія (1830 тис. осіб) та Штутгарт (1176 тис. осіб). Аналогічною є й тенденція витрат на НДДКР [6; 18].

У Чехії розрив у рівнях витрат на НДДКР, як і у ФРН, доходить майже до десятиразового. Наприклад, якщо в Середній Чехії на дослідження і розробки витрачається 2,8% ВВП, то в північно-західній – лише 0,3%. У розвинутих країнах – Німеччині, Франції, Великій Британії – близько 2/3 витрат на НДДКР забезпечує підприємницький сектор, причому в регіонах-лідерах його частка більше [6; 18].

Отже, основною метою регіональної структурної політики ЄС є зменшення наявних регіональних диспропорцій і запобігання подальшим дисбалансам у рівнях розвитку країн-членів ЄС шляхом передачі наявних, насамперед фінансових, ресурсів спільноти проблемним регіонам.

Регіональна політика Європейського Союзу протягом сорокарічного існування спільноти зазнала суттєвих змін, які супроводжувалися цілою низкою реформ (зокрема, у 1979 та 1984 рр.). У 1988 р. вона була сформована як окремий напрям функціонування Спільноти. У 1989 р. було започатковане середньострокове програмування регіонального розвитку (два програмних періоди – 1989–1993, 1994–1999 рр.), а з 2000 р. в ЄС запроваджене семирічне програмування здійснення регіональної політики – політики економічного,

соціального та територіального єднання. Програмний період, розрахований на 2000–2006 рр., передбачав такі цілі регіональної політики:

- ціль №1 – «підтягування» рівня економічного розвитку менш розвинутих регіонів з ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності нижчим за середній по ЄС (конвергенція);
- ціль №2 – сприяння соціально-економічним перетворенням в регіонах із структурними проблемами розвитку;
- ціль №3 – модернізація системи професійної підготовки і працевлаштування (табл. 1).

Таблиця 1. **Трансформація політичних цілей та інструментів у Програмі єднання ЄС на 2007–2013 рр.***

2000–2006 рр.		2007–2013 рр.	
Політична мета	Фінансові інструменти	Політична мета	Фінансові інструменти
1. Мета № 1 – «підтягування» рівня економічного розвитку менш розвинутих регіонів	Фонд єдності. Європейський фонд регіонального розвитку. Європейський соціальний фонд	1. Конвергенція і конкурентоспроможність	Фонд єдності. Європейський фонд регіонального розвитку. Європейський соціальний фонд
2. Мета № 2 – сприяння економічним та соціальним перетворенням у регіонах із структурними проблемами розвитку	Європейський фонд регіонального розвитку	2. Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість на регіональному рівні та на національному рівні	Європейський фонд регіонального розвитку. Європейський соціальний фонд
3. Мета № 3 – модернізація системи професійної підготовки і працевлаштування	Європейський соціальний фонд		
4. Програма допомоги країнам Північної Європи	Європейський фонд регіонального розвитку		
5. Програма розвитку міст (URBAN)	Європейський фонд регіонального розвитку		
6. EQUAL (Рівність) – ініціатива в рамках ESF. Мета – заохочення транснаціональної співпраці з розвитку нових засобів боротьби зі всіма формами дискримінації та нерівності на ринку праці, у т. ч. згладжування диспропорцій на ринку праці	Європейський соціальний фонд	3. Європейська територіальна співпраця	Європейський фонд регіонального розвитку
7. LEADER+ – ініціатива в рамках реалізації загальноєвропейської сільськогосподарської політики	Європейський фонд рівності та гарантій у сільському господарстві		

* складено за даними [11; 17].

На ці цілі спрямовувалося 94% коштів 4 структурних фондів – Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду,

Фонду підтримки рибальства і Гарантійного фонду для сільського господарства (сукупний розмір коштів склав понад 209 млрд євро). Крім того, фінансування масштабних проектів охорони навколишнього середовища на національному рівні та міжнародні транспортні проекти фінансувалися через Фонд єднання. Слід відмітити, що обсяги фінансової підтримки найменш розвинутим регіонам ЄС були додатково диференційовані в залежності від рівня їх відставання від середньоєвропейського рівня: відставання регіону понад 25% гарантувало додаткову підтримку у розмірі 5% від різниці між ВВП на одну особу по ЄС-15 та даним регіоном, в межах 10–25% – у розмірі 4%, менш ніж 10% – 3%. Окрім того, якщо у регіоні, що підпадав під критерії підтримки, рівень безробіття був нижче за середній, держава отримувала річну підтримку в розмірі 100 євро на кожного офіційного безробітного. Загальна сума підтримки регіонів країни, що підпадали під ціль конвергенції обмежувалася рівнем 4% від ВВП цієї країни [11].

Особливістю нової семирічної програми на 2007–2013 рр. була переорієнтація політичних цілей та інструментів, а також збільшення фінансування у зв'язку з розширенням ЄС. Певна трансформація відбулась як у формуванні цілей, так і у визначенні фінансових інструментів, що відображено у табл. 1.

Фінансовим інструментом реалізації регіональної політики ЄС, як ми бачимо з табл. 1, є Структурні фонди. Так, Європейська Рада ухвалила бюджет структурних програм на період 2007–2013 рр. у сумі 347 млрд євро. Кошти було розподілено між 3 основними фінансовими інструментами:

1. Європейським фондом регіонального розвитку.
2. Європейським соціальним фондом.
3. Фондом єдності [7; 11; 17].

Кошти даних фондів було направлено на реалізацію 3 основних цілей регіональної політики. Найбільшу частину грошей (282 млрд євро) спрямовано на реалізацію Цілі 1 – «конвергенція» у межах ЄС. Друга за пріоритетністю ціль – європейська територіальна кооперація – отримала 55 млрд євро; 10 млрд євро спрямовано на підвищення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості в країнах ЄС [11; 17; 21].

Проводячи аналіз даних у табл. 1, ми, як і С.А. Романюк [11], бачимо, що ціль №1 попереднього програмного періоду трансформувалася у нову ціль «Конвергенція та конкурентоспроможність», цілі № 2 та 3 об'єднані у ціль «Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість». На регіональному рівні підтримуються економічні заходи у промислових, міських та сільських територіях, а також посилення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. На національному рівні політика спрямовується на досягнення повної зайнятості, продуктивності та подолання соціальної відчуженості. Фактично, ці два програмних періоди якісно не відрізняються щодо головної політичної мети – єднання, що має достатньо конкретний економічний зміст – створення умов вирівнювання за показником на основі випереджаючого зростання найменш розвинутих країн ЄС.

Позитивною тенденцією є те, що на період 2014–2020 рр. найбільша стаття видатків з бюджету ЄС – 325 млрд євро – будуть направлені на наповнення структурних фондів на користь бідніших регіонів. Структурні фонди ЄС пе-

редбачають підтримку, переважно, Греції, Португалії, Іспанії, Італії, Ірландії, а в ширшому застосуванні – найбільш нужденним країн ЄС [5].

Регіональна структурна політика ЄС спрямована на уникнення диспропорцій та досягнення балансу в регіональних відмінностях її держав-членів, що дозволяє пом'якшувати їх структурні проблеми. Регіональна структурна політика заснована на субсидіях, які надходять з фондів та бюджету ЄС. Із структурних фондів ЄС виділяється також додаткове фінансування на заходи, спрямовані на поліпшення володіння технологіями, збільшення зайнятості та підвищення конкурентоспроможності регіонів тощо.

Принципи виділення структурної допомоги ЄС періодично переглядаються. Це робиться для того, аби зосередити допомогу в тих регіонах, які найбільше цього потребують, адже розбіжності в рівнях розвитку регіонів зберігаються й досі. Так, статистичні дані свідчать, що майже 40% усіх ресурсів, які надійшли до найбідніших регіонів, повертаються до багатих регіонів у формі придбання ноу-хау або основного устаткування в них. Відтак, принципи виділення структурної допомоги ЄС періодично переглядаються, щоб зосередити її в тих регіонах, які найбільше цього потребують [7].

Так, на майбутній програмний період (2014–2020 рр.) Європейською спільнотою виділено ряд проблемних питань в політиці єднання (рис. 1).

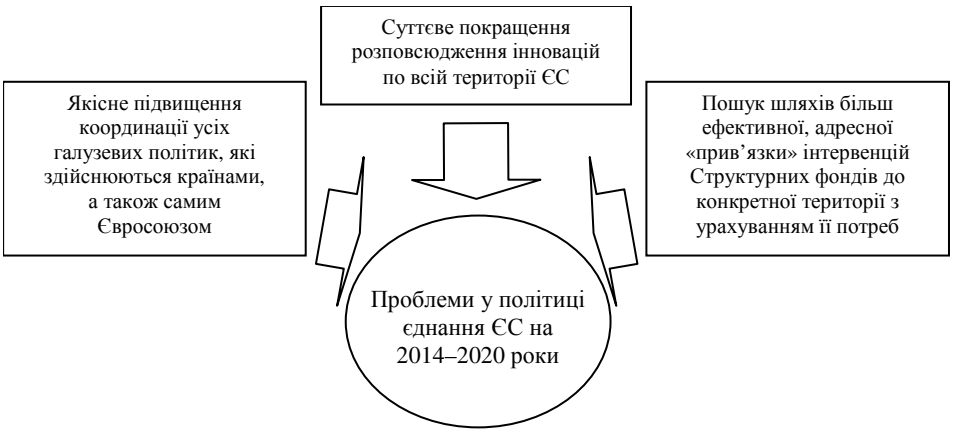

Рис. 1. **Блоки проблемних питань подолання диспропорційного розвитку в політиці єднання ЄС на 2014–2020 рр.,** *побудовано на основі* [11; 17; 21]

Проблематика ***першого блоку*** пов'язана з необхідністю *якісно підвищити координацію усіх галузевих політик, що здійснюються країнами, а також самим Євросоюзом*. ЄС виходить з того, регіональна політика повинна розглядатися не тільки як окрема політика, що має на меті вплинути на зменшення територіальних диспропорцій розвитку. Підкреслюється її координаційна функція, яка полягає у необхідності узгодження територіального впливу різних секторальних політик, що безумовно підвищує її роль. У цьому сенсі можна виділити два ключових аспекти (рис. 2).

Такий поділ зроблено для здійснення оцінки територіального впливу тієї чи іншої сфери політики, а також оцінки синергічного їх впливу на розвиток регіонів [20, *179–200*].

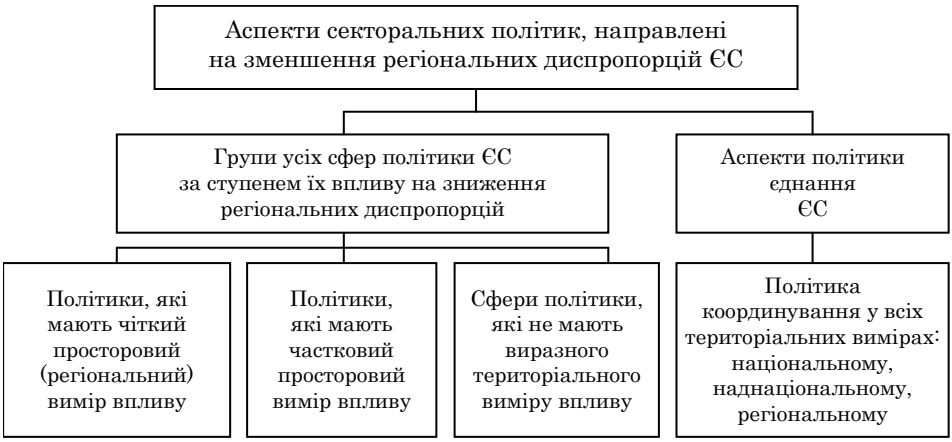

Рис. 2. **Аспекти узгодження територіального впливу секторальних політик, направлені на зменшення регіональних диспропорцій ЄС,** *побудовано на основі* [11; 17; 21]

Так, до групи політик, що мають чіткий просторовий вимір впливу, віднесено конкурентну політику, яка має високу чутливість до державної допомоги окремим національним компаніям. Спеціально введені з 2008 р. правила, що звільняють країни ЄС від особливих процедур регулювання надання фінансової допомоги в окремих секторах економіки [19], передбачають безперешкодне фінансування лише тих видів діяльності, що не порушують принципи конкурентної політики ЄС: допомога малому та середньому бізнесу, фінансування інноваційної та дослідницької діяльності, професійна перепідготовка, зайнятість, допомога у захисті навколишнього середовища, підприємництво, започаткування підприємницької справи в регіонах, що підпадають під умови надання фінансової допомоги. Даний набір політик визначено, як такий, що безпосередньо впливає на зменшення регіональних диспропорцій. Очевидно, він ще є остаточно невизначеним.

До групи сфер політики, що мають частковий просторовий вимір і вплив на регіональні диспропорції, віднесено: політику сприяння активізації наукових досліджень та технологічного розвитку, впровадження інновацій та розвитку підприємництва, формування інформаційного суспільства та медіапростору, подолання бідності та соціальної відчуженості, зайнятості, освіти, охорони здоров'я, гендерної рівності, підтримки аграрного сектору та розвитку сільських територій, а також реагування на кліматичні зміни.

До третьої групи віднесено сфери політики без просторового виміру: політика єдиного ринку, торгівлі, енергетики, економічного та монетарного союзу. Запровадження виміру впливу різних сфер політики має на меті підвищення їх ефективність. Очевидним є те, що віднесення значної кількості сфер політики ЄС до тих, що мають частковий вплив на регіональні диспропорції, свідчить про запровадження по всій території Спільноти однакових базових соціальних стандартів, а також надання стандартизованих публічних послуг, і це, за даним дослідженням, може вважатися регіональною політикою у широкому розумінні. Частковість впливу означає намагання досягнути рівної доступності соці-

альних та публічних послуг у менш розвинутих країнах та регіонах ЄС, де існують певні територіальні особливості (прикордонні території, з певними особливостями клімату, рельєфу тощо) [11].

Другий блок проблем, що дискутується, пов'язаний з необхідністю *суттєво покращити розповсюдження інновацій по всій території ЄС*. Центральне місце у зв'язку з цим відводиться концепції інтелектуальної спеціалізації (smart specialization), що розглядається як основа реформування всієї політики ЄС щодо регіонального розвитку і уособлює принципи «інтелектуального зростання», «зростання на екологічній базі» і «на основі всебічного зростання» [11; 21]. Передбачається, що від регіонів вимагатиметься визначення секторів, технологічних зон або основних сфер можливих конкурентних переваг, на яких фокусуватиметься регіональна політика стимулювання інновацій в них. Особливо актуальним такий підхід вважається для регіонів з незначним науково-технологічним потенціалом.

Увага приділяється створенню механізмів широкого сприйняття, впровадження і розповсюдження нових технологій, у першу чергу, інформаційно-комунікаційних, а не інтенсифікації науково-дослідницьких та конструкторських розробок на регіональному рівні, у тому числі міжнародних, оскільки об'єктивно такі розробки зосереджуються на обмеженому колі територій з відповідним людським, науковим та дослідницьким потенціалом (відповідно, міжрегіональні диспропорції розвитку в такому випадку продовжуватимуть збільшуватися).

До **третього блоку** проблем, що широко дискутуються в ЄС, можна віднести *пошук шляхів більш ефективної, адресної «прив'язки» інтервенцій Структурних фондів до конкретної території з урахуванням її потреб*.

Мова йде про розвиток агломерацій як однієї з ключових рушійних сил зростання та розвитку. Проте агломерація не є виключним двигуном розвитку. Найбільш важливим є факт, що агломерації ніколи не є результатом дії виключно ринкових сил. Державна політика, яка має прямо чи опосередковано просторовий вплив на розвиток, також є фактором впливу на агломерацію. Тому повне та ефективне використання регіональних ресурсів можливо тільки в результаті взаємодії приватних та публічних дій, взаємодії економічних та політичних рішень й інституцій [11].

Такий підхід до формування агломерації потребує реалізації регіональної політики, що орієнтована на конкретну територію і вміщує як складову підвищення ефективності, так і сильний соціальний аспект. Одиницею моделі інтервенції цього політичного процесу є місце чи регіон, який потребує зниження неефективності та/або соціальної ізоляції територій, спричинені браком необхідних економічних інституції, які мають бути створені, щоб прибрати залежність від умов невизначеності, в яких приватні та публічні організації роблять свій вибір.

Що стосується нерівності, зниження диспропорцій може відбуватися одночасно із зростанням нерівності в доходах. Якщо нерівність всередині відсталого регіону зростає, це може відбуватися із збільшенням росту. У будь-якому випадку зменшення нерівності в доходах нічого не говорить про те, що відбувається з іншими аспектами умов життя, тобто економічне зростання

саме по собі не гарантує покращення якості життя населення і подолання бідності [4, *26*]. Подібна точка зору повністю стосується оцінок результатів регіонального та місцевого економічного розвитку. Вимір рівності щодо соціальних цілей розвитку нерідко дискутується і, як правило, розуміється як можливість усіх громадян мати рівні можливості та людські права, проте не визначається в рамках рівня доходів, а в задоволенні умов, необхідних кожному для гідного життя.

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, слід відзначити, що регіональна структурна політика ЄС насамперед спрямована на зменшення регіональних диспропорцій та підвищення конкурентоспроможності усіх країн-членів співтовариства. Цілком очевидно, що ефективна регіональна політика може й в Україні сприяти цим цілям. Тобто сучасні тенденції регіонального розвитку в ЄС мають суттєве значення для впровадження нових принципів регіонального розвитку та формування ефективної регіональної структурної політики в Україні [11].

Слід також підкреслити, що доцільним є використання практики регіональної політики Європейського Союзу у вітчизняній регіональній політиці щодо формування нової моделі, яка включає системну координацію як різних секторальних політик, так і координацію між регіонами України та відповідними регіонами європейських країн у досягненні спільних цілей регіонального розвитку. Дана модель інтегрує дві складові регіональної політики – ефективність, що має на меті найповніше використання наявного потенціалу регіонів, та рівність можливостей для громадян спільноти, незалежно від місця проживання, у доступі до базових послуг, що забезпечують гідні умови життя.

Впровадження концепції інтелектуальної спеціалізації та механізмів її використання у вітчизняній регіональній політиці полягає у визначенні територій з високою щільністю нових знань для потенційного зростання і розвитку ролі основних гравців, що використовують ці нові знання у своїй діяльності.

Спостерігаючи за подіями, які відбуваються в нашій країні, і узагальнюючи дослідження цілого ряду авторів, ми можемо констатувати, що перерозподіл ресурсів між регіонами, який сьогодні домінує у регіональній політиці України, не є достатньою умовою для досягнення ефективності чи рівності. Завдання політики, орієнтованої на територію, полягає не в компенсуванні «вузьких місць» окремих територій, а у наданні поштовху до зміни поведінки приватних контрагентів в регіонах, де має місце неефективність або соціальна дезінтеграція. Відтак, досвід та практичне впровадження такої політики на рівні країни та на регіональному рівні потребує **подальших досліджень**, які ми можемо проводити, вивчаючи регіональну політику становлення та трансформації ЄС.

1. *Гоффе Н.В.* Социальная составляющая региональной политики на Западе // Мировая экономика и международные отношения.– 2003.– №4. – С. 63–70.

2. Державне управління регіональним розвитком України: Монографія / За ред. В.Є. Вороніна, Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.

3. *Долішній М.І., Злупко С.М.* Концептуальні засади регіональної соціально-економічної політики та її компоненти // Регіональна економіка.– 1997.– №3. – С. 28–35.

4. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.

5. Євросоюз пояснив пріоритети бюджету на 2014–2020 роки // dt.ua.
6. *Кузнецов А.* Межрегиональные контрасты в Европейском союзе // www.perspektivy.info.
7. *Луцків О.М.* Аспекти регіональної структурної політики ЄС, 2013 // www.rusnauka.com.
8. *Пирог О.В.* Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України // Бізнес-інформ.– 2011.– №11. – С. 32–34.
9. Региональные диспропорции как барьер на пути интеграции // www.xserver.ru.
10. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
11. *Романюк С.А.* Основні напрями трансформації регіональної політики Європейського Союзу // Экономика и управление.– 2013.– №2. – С. 76–82.
12. *Сорокин В.* Европейская интеграция и региональная политика // Мировая экономика и международные отношения.– 1994.– №2. – С. 32–34.
13. Структурні зміни та економічний розвиток України: Монографія / В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артьомова та ін.; За ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.
14. Трансформації в глобальній економіці та Україна: Монографія / За заг. ред. І.М. Школи та О.В. Бабінської; Чернів. торг.-екон. ін-т КНТЕУ. – Чернівці: Друк Арт, 2014. – 416 с.
15. *Федорук А.* Диспропорції регіонального розвитку в ЄС // www.dy.nayka.com.ua.
16. *Чухно А.* Інституціоналізм: теорія, методологія, значення // Економіка України.– 2008.– №7. – С. 4–12.
17. Cohesion policy to deliver the Lisbon Strategy (2007–2013) // europa.eu.
18. Eurostat Regional Yearbook 2011. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. 241 p.
19. General Block Exemption Regulation (GBER) // ec.europa.eu.
20. Investing in Europe's future. Fifth report on economic, social and territorial cohesion. Report from the Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. 298 p.
21. Regional Policy Contributing to Smart Growth in Europe [COM(2010)553] // www.academia.edu.

Стаття надійшла до редакції 8.10.2014.